
**GRUPA EKSPERTÓW ONZ
DS. NAZW GEOGRAFICZNYCH
(UNGEKN)**

**20 Sesja Sekcji UNGEKN Europy Środkowo-Wschodniej i Południowo-Wschodniej
Zagrzeb, Chorwacja, 9-11 luty 2011**

**Polski przewodnik toponimiczny dla redaktorów map i innych
użytkowników
Wydanie czwarte zmienione**

Maciej Zych, Komisja Standaryzacji Nazw Geograficznych poza Granicami Rzeczypospolitej
Polskiej

Polski przewodnik toponimiczny dla redaktorów map i innych użytkowników **Wydanie czwarte zmienione**

W czasie IV Konferencji ONZ w sprawie Standaryzacji Nazw Geograficznych, która odbyła się w 1982 r. w Genewie, uchwalono rezolucję nr 4 „Publikacja przewodników toponimicznych dla wydawców map i innych użytkowników”. Zgodnie z tą rezolucją państwa powinny publikować i uaktualniać przewodniki toponimiczne dla wydawców map i innych użytkowników mające umożliwić kartografom z innych państw poprawne rozwiązywanie problemów związanych z toponimią kartograficzną państw, które przygotowały przewodniki i mające pomóc wszystkim użytkownikom w procesie interpretowania map. W rezolucji tej zalecono także, żeby przewodniki te zawierały między innymi i w stosownych przypadkach, następujące informacje:

- status prawny nazw geograficznych we wszystkich językach oficjalnych w krajach wielojęzycznych
- alfabety obowiązujące w danym języku lub językach, a ponadto w przypadku alfabetów i systemów pism niełacińskich także przyjęte do oficjalnego użytku systemy latynizacji
- zasady pisowni nazw geograficznych
- pomoce z zakresu wymowy nazw geograficznych
- podłoża językowe rozpoznawalne w istniejących nazwach miejsc, ale tylko wtedy, gdy ich znajomość ma znaczenie dla kartografa
- wzajemny stosunek pomiędzy dialektem (dialektami) i językiem (językami) standardowymi
- cechy wyróżniające dialektu i występowanie przestrzenne głównych dialektów
- występowanie przestrzenne języków w krajach wielojęzycznych
- organy zajmujące się standaryzacją nazw i środki podejmowane w tym zakresie
- materiały źródłowe
- słowniczek terminów niezbędnych do zrozumienia map
- skróty stosowane na mapach oficjalnych
- podział administracyjny.

W czasie V Konferencji ONZ w sprawie Standaryzacji Nazw Geograficznych, która odbyła się w 1987 r. w Montrealu, uchwalono rezolucję nr 14 „Publikacja przewodników toponimicznych”. Rezolucja zaleca zdecydowane zachęcanie państw do publikowania i uaktualniania przewodników toponimicznych dla wydawców map i innych użytkowników mających związek między innymi z aspektami wymienionymi w rezolucji nr 4 przyjętej przez IV Konferencję.

Biorąc pod uwagę te rekomendacje w 1993 roku wydano *The Polish toponymic guidelines*. Publikacja ta została zaprezentowana na forum ONZ w 1996 roku w Genewie w czasie 18. sesji UNGEGN. Ta raczej niewielka broszura, licząca 28 stron, zawierała głównie informacje o historii standaryzacji i zbieraniu nazw geograficznych w Polsce z dodatkowymi informacjami o polskim alfabecie i polskiej wymowie oraz z niewielkim słownikiem terminów. W związku z tym, zakres pierwszego polskiego przewodnika nie realizował w pełni zaleceń rezolucji UNGEGN.

W 1999 roku opublikowane zostało drugie wydanie przewodnika, zatytułowane *Toponymic guidelines of Poland for map editors and other users*. Przewodnik ten został zaprezentowany na forum ONZ w 2000 r. w Nowym Jorku w czasie 20. sesji UNGEGN. To wydanie przewodnika spełniało już wszystkie zalecenia zawarte w rezolucjach UNGEGN – znalazły się w nim informacje o języku polskim, standaryzacji nazw geograficznych, materiałach źródłowych i podziale administracyjnym Polski, a także w osobnych rozdziałach

uwzględniono słowniczek terminów niezbędnych do zrozumienia map oraz wykazy skrótów stosowanych na oficjalnych mapach.

Trzecie zmienione i zaktualizowane wydanie przewodnika zostało opublikowane w 2002 roku zarówno w wersji angielskiej, jak dwa poprzednie wydania, zatytułowanej *Toponymic guidelines of Poland for map editors and other users* oraz w wersji rosyjskiej zatytułowanej *Польское топонимическое руководство для издателей карт и других потребителей*. Publikacja ta została zaprezentowana w tym samym roku w Berlinie w czasie VIII Konferencji ONZ w sprawie Standaryzacji Nazw Geograficznych.

Obecne czwarte wydanie *Polskiego przewodnika toponimicznego dla redaktorów map i innych użytkowników*, opublikowane w grudniu 2010 roku, zostało gruntownie zmienione i rozbudowane. W ciągu ośmiu lat od publikacji poprzedniego wydania zaszły w Polsce istotne zmiany w zakresie nazewnictwa geograficznego. W 2003 roku została przyjęta *ustawa o urzędowych nazwach miejscowości i obiektów fizjograficznych* regulująca zasady ustalania, zmieniania i znoszenia urzędowych nazw geograficznych, natomiast w 2005 roku przyjęto *ustawę o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym*, umożliwiającą wprowadzanie dodatkowych nazw geograficznych w językach mniejszości narodowych i etnicznych oraz w języku regionalnym. Zmiany uwzględnione w bieżącym wydaniu przewodnika, poza aktualizacją na podstawie najnowszych dostępnych materiałów, dotyczą uszczegółowienia informacji o języku polskim, zasadach i podstawach prawnych standaryzacji nazewnictwa geograficznego, rozbudowy słowniczek terminów i wykazów skrótów. Dodano także kilkanaście map do tekstu przewodnika, a także obszerną część poświęconą mniejszościom narodowym, etnicznym i społecznościom posługującym się językiem regionalnym oraz używanym przez nich językom. Załączniki zostały rozbudowane o słowniczek dawnych terminów topograficznych oraz o pełną listę urzędowo ustalonych nazw w językach mniejszości.

Zmianą w porównaniu z poprzednimi edycjami jest wydanie przewodnika również w języku polskim – cała publikacja jest dwujęzyczna, włączając w to teksty, tabele, mapy i załączniki. Pozwala to rozszerzyć krąg odbiorców przewodnika o autorów i redaktorów krajowych.

Przewodnik składa się z siedmiu rozdziałów oraz pięciu załączników. W pierwszym rozdziale omówiono język polski. Przedstawiono jego ogólną charakterystykę z podziałem na język literacki, ogólny i dialekty. W dalszej części rozdziału szerzej omówiono język literacki. Przybliżono również alfabet polski wraz z wyliczeniem polskich liter i dwuznaków z ich wartościami fonetycznymi. Omówiono także system fonologiczny języka polskiego i zasady polskiej wymowy. Szczegółowo opisano zasady polskiej pisowni z uwzględnieniem zasad dotyczących nazewnictwa geograficznego – użycie wielkich i małych liter, zasady pisowni z łącznikiem. Osobno omówiono reguły tworzenia przymiotników od nazw własnych oraz reguły odmiany nazw geograficznych. Na zakończenie rozdziału krótko scharakteryzowano dialekty języka polskiego – wielkopolski, mazowiecki, małopolski, śląski i dialekty kresowe. Zamieszczona została tu również mapa zasięgu dialektów.

W rozdziale drugim, zatytułowanym „Polskie nazwy geograficzne”, krótko opisano typy nazw geograficznych, pochodzenie nazw geograficznych w Polsce oraz językowe klasyfikacje nazw miejscowych. Uzupełnieniem tego rozdziału jest załącznik nr 3 zawierający słownik dawnych terminów topograficznych. Uwzględniono w nim 108 terminów, które wyszły z użycia w literackim języku, jednak są w dalszym ciągu spotykane jako elementy obowiązujących nazw geograficznych.

W trzecim rozdziale scharakteryzowano mniejszości narodowe, etniczne i społeczności posługujące się językiem regionalnym istniejące w Polsce. Omówiono tu

regulacje prawne wynikające z uchwalonej w 2005 r. *ustawy o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym*, a zwłaszcza te dotyczące wprowadzania języka mniejszości jako języka pomocniczego w gminach oraz wprowadzania nazw geograficznych w językach mniejszości. Uzupełnieniem tych informacji są mapy: z zaznaczonymi gminami, w których zgodnie z prawem może zostać wprowadzony język pomocniczy, z zaznaczonymi gminami, w których wprowadzono język pomocniczy oraz z zaznaczonymi gminami w których wprowadzono dodatkowe nazwy w językach mniejszości.

W dalszej części rozdziału krótko scharakteryzowano wszystkie oficjalne uznane mniejszości: narodowe (białoruską, czeską, litewską, niemiecką, ormiańską, rosyjską, słowacką, ukraińską i żydowską), etniczne (karaïmską, łemkowską, romską i tatarską) oraz społeczności posługujące się językiem regionalnym (Kaszubów). Opisując każdą z mniejszości podano jej liczebność, geograficzne występowanie oraz to, czy w języku danej mniejszości wprowadzono nazwy geograficzne. Występowanie największych mniejszości (białoruskiej, litewskiej, niemieckiej, ukraińskiej, łemkowskiej, romskiej i kaszubskiej) przedstawiono także na mapach. Krótko scharakteryzowano także sześć języków mniejszości, tych które są istotne z punktu widzenia nazewnictwa geograficznego: białoruski, kaszubski, litewski, łemkowski, niemiecki i ukraiński. Przy charakterystyce języków białoruskiego, łemkowskiego i ukraińskiego podano pełne tablice latynizacyjne z zalecaną transliteracją i polską transkrypcją fonetyczną. Uzupełnieniem tego rozdziału jest załącznik nr 4 zawierający pełną listę ustalonych dodatkowych nazw w języku mniejszości, wg stanu na dzień 1 września 2010 r., tj. 286 nazw niemieckich, 255 nazw kaszubskich, 30 nazw litewskich i 1 nazwę łemkowską. W aneksie tym, po wykazie nazw z każdego z języków, zamieszczono mapę pokazującą rozmieszczenie miejscowości dla których nadane zostały te nazwy.

W rozdziale czwartym omówiono standaryzację nazw geograficznych w Polsce. W pierwszej części rozdziału opisano historię standaryzacji nazw w Polsce szeroko omawiając standaryzację w okresie międzywojennym i w latach powojennych do chwili obecnej. Przedstawiono także zasady zgodnie z którymi standaryzuje się nazwy geograficzne w Polsce, podstawy prawne standaryzacji nazw oraz instytucje urzędowo odpowiedzialne za nazewnictwo geograficzne.

Piąty rozdział zawiera spis materiałów źródłowych, z których można pozyskiwać polskie nazwy geograficzne. Wymieniono tu mapy topograficzne i inne, wykazy nazw oraz strony internetowe.

Szósty rozdział zawiera słownik rzeczowników, przymiotników i innych słów pojawiających się na polskich mapach, zwłaszcza mapach topograficznych. Uwzględniono w nim 572 polskie terminy. Dla rzeczowników podano informacje o ich rodzaju, uwzględniając także, w przypadkach gdy są spotykane na mapach, ich zapis w liczbie mnogiej. Dla przymiotników podano pełną formę rodzaju męskiego, a także końcówki rodzaju żeńskiego oraz nijakiego.

W siódmym rozdziale zawarto sześć list skrótów stosowanych na polskich mapach:

- listę 147 skrótów objaśniających stosowanych na mapach topograficznych
- listę 49 skrótów terminów rodzajowych stanowiących część nazw geograficznych
- listę 24 skrótów przymiotników pochodzących od nazw geograficznych
- listę 25 skrótów przymiotników pochodzących od nazw pospolitych
- listę trzech skrótów od przymioków
- listę siedmiu innych skrótów spotykanych na mapach.

W ostatnim, ósmym, rozdziale opisano podział administracyjny Polski. Omówiono jednostki administracyjne pierwszego (województwa), drugiego (powiaty) i trzeciego rzędu (gminy), charakteryzując rodzaje władz rządzących poszczególnymi jednostkami oraz pochodzenie nazw tych jednostek i zasady poprawnego ich zapisu. Uzupełnieniem tego rozdziału są trzy załączniki. W załączniku nr 1 zamieszczono listę województw oraz ich

siedzib. W załączniku nr 2 zamieszczono listę powiatów i ich siedzib pogrupowanych wg województw. Załącznik nr 5 stanowi zaś mapa administracyjna Polski w skali 1:2.500.000 na której zaznaczono województwa, powiaty i ich siedziby.

Niektóre informacje zawarte w *Polskim przewodniku toponimicznym dla redaktorów map i innych użytkowników* są na bieżąco aktualizowane na internetowej stronie Komisji Standaryzacji Nazw Geograficznych poza Granicami Rzeczypospolitej Polskiej. Na stronie http://ksng.gugik.gov.pl/mapa_adm.php są aktualizowane co roku informacje dotyczące podziału administracyjnego Polski (wszelkie zmiany w podziale administracyjnym Polski wchodzi w życie zawsze z dniem 1 stycznia), dodatkowo zamieszczono tu także pełen spis gmin i ich siedzib w podziale na województwa i powiaty. Na stronie <http://ksng.gugik.gov.pl/nwjmwp.php> są zaś na bieżąco aktualizowane dane dotyczące nazewnictwa w językach mniejszości – wykaz gmin w których wprowadzono język pomocniczy oraz wykaz wprowadzonych nazw w językach mniejszości.

Czwarte wydanie przewodnika toponimicznego jest dostępne w formacie PDF na internetowej stronie Komisji: <http://ksng.gugik.gov.pl/tgp.php>.